

شب‌های قدر فرصتی است برای بازگشتن به سوی حضرت حق و توبه کردن از گناهان و پیمودن راه درست. شب قدر، فرصتی است برای پاک کردن ظاهر و باطن از هر آلودگی.

دهه دوم ماه مبارک رمضان نیز روبه پایان است و در آستانه ورود به نخستین شب از شب‌های قدر هستیم. سه‌شنبه 23 اردیبهشت مصادف با شب نوزدهم ماه مبارک رمضان و اولین شب قدر؛ شب ارزش‌گذاری انسان‌هاست. هر قدر در این شب به خواسته‌های خدا توجه کنیم و آنها را عرضه بداریم، قدر و ارزش بیشتری پیدا خواهیم کرد. در روایت داریم که خود امام زمان(عج) برای تعجیل در ظهورشان دعا می‌کنند، این خواسته ایشان یعنی همان خواسته خدا، پس بدانیم درخواست برپایی امر ظهور ایشان از مهم‌ترین موضوعاتی است که انسان‌ها را در شب قدر ارزشی‌تر می‌کند، اما این بدین معنا نیست که غیر از ظهور امام زمان، چیز دیگری نباید بخواهیم، بلکه باید برای موضوعات دیگر نیز دعا کرد اما درخواست اصلی و تأکید ما دعای برای تعجیل در فرج مولایمان باشد.

شب قدر در پرده نهران

ارزش فوق‌العاده عبادت در شب قدر، این شب را همچنان در میان شب‌های ماه مبارک رمضان مخفی و ناشناخته نگه داشته است؛ بدین جهت که مردم به همه این شب‌ها اهمیت دهند. چنانکه خداوند رضای خود را در میان انواع طاعات پنهان کرده تا مردم به همه طاعات روی آورند و غضبش را در میان معاصی پنهان کرده تا از همه بپرهیزند، دوستانش را در میان مردم مخفی کرده تا همه را احترام کنند، اجابت را در میان دعاها پنهان کرده تا به همه دعاها روی آورند، اسم اعظم را در میان اسمائش مخفی ساخته تا همه را بزرگ دارند و وقت مرگ را مخفی ساخته تا در همه حال آماده باشند. [۱۱] البته این سخن بدین معنا نیست که حضرات معصومین (ع) و اولیاء خاص خدا، شب قدر را نمیدانستند. بلکه آن را به یقین میشناختند ولی آن را به عمد و از روی مصلحت فاش نمیساختند.

عظمت شب قدر به جهت مقام توحیدی آن است

اصغر طاهرزاده در مورد شب قدر گفت: عظمت شب قدر به جهت مقام توحیدی آن است که چگونه حقایق یک جا جمع می‌شوند آن هم حقایقی که در حالت عادی امکان جمع آن‌ها در هزار ماه هم فراهم نیست به همین جهت نزول ملائکه و روح به آن نحوی که در شب قدر محقق می‌شود غیر آن است که همیشه در سایر زمان‌ها تحقق می‌یابد.

وی ادامه داد: ملاصدرا روشن می‌کند که مفهوم زمان یا تقدم و تأخر یک انتزاع ذهنی است که از حرکت انتزاع می‌شود، شب قدر شرایط جمع‌شدن زمان است به آن معنا که عالم مجردات - اعم از روح و فرشتگان - بر عالم ماده غلبه می‌کنند و از آن جایی که در عالم مجردات زمان و بُعد معنا ندارد، شب قدر جمع هزارماه می‌شود.

وی افزود: وجود مقدس زهرای مرضیه (س) آنچنان مظهر حقایق بی‌شماری در یک انسان است که شما می‌توانید حضور نور آن حضرت را مافوق هزارماه در عالم احساس کنید و لذا حضرت صادق (ع) فرمودند: «مَنْ أَدْرَكَ فَاطِمَةَ حَقًّا مَعْرِفَتِهَا فَقَدْ أَدْرَكَ ثَبَلَةَ الْقَدْرِ»؛ هرکس فاطمه (س) را چنان که شایسته مقام اوست درک کند، شب قدر را درک کرده است.

طاهرزاده گفت: از آن جهت که زهرای مرضیه (س) در همه حرکات و سکنااتشان نمونه کامل بندگی و عبودیت‌اند، اگر کسی با نظر به آن حضرت و ارادت به سیره آن بزرگوار وارد شب قدر شود، آمادگی لازم را برای درک شب قدر پیدا کرده است و یک‌نوع سنخیت با حضرت صاحب‌الزمان (عج) که در عین عبودیت، صاحب‌شده در او ایجاد شده است. بنابراین با امیدواری کامل و روحیه ارادت به زهرای مرضیه (س) که آن روحیه، لطافت خاص خود را به همراه دارد وارد شب قدر شوید و مطمئن باشید با نور ملائکه الهی و روح که فوق ملائکه است، مبادی شخصیت شما متعالی می‌گردد.

سیره صالحان در شب‌های قدر

سیره رسول خدا (ص) سرمشق همه خلائق و حتی اسوه امامان معصوم (ع) بود. آن حضرت در شب‌های قدر، حال و هوای دیگری داشت. امیرمؤمنان علی بن ابی طالب (ع) در این باره می‌فرماید:

پیامبر اسلام خود و خاندانش در دهه آخر ماه مبارک رمضان، شب را احیا میکردند (و به خواب نمیرفتند).

امام صادق (ع) سیره ایشان را چنین ترسیم میکند:

«كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ص إِذَا دَخَلَ الْعَشْرُ الْأَوَّخِرُ شَدَّ الْمُئْزَرَ وَ اجْتَنَبَ النِّسَاءَ وَ أَحْيَا اللَّيْلَ وَ تَقَرَّعَ لِلْعِبَادَةِ

چون دهه آخر ماه رمضان فرا میرسد، رسول خدا (ص) کمر همت میبست و از زنان خود دوری میجست، شب ها را احیا میداشت و تمام وقت به عبادت میپرداخت».

حضرت فاطمه الزهرا (س) نیز چون پدر معصومش، شب های قدر را احیا میداشت نه تنها خودش، شب زنده دار بود بلکه کودکان و نوجوانان خانه را نیز با این سنت آشنا میساخت و شب های قدر که فرامیرسید به فرزندان خود، توصیه میکرد غذای کمتری بخورند تا بر اثر پرخوری زودتر به خواب نروند و برای شب زنده داری حال و نشاط بیشتری بیابند.

همه ائمه (ع) از این سیره شایسته نبوی و فاطمی، تبعیت میکردند و عالمان و عارفان صادق نیز این سنت را تداوم میبخشیدند؛ برای نمونه حضرت علامه طباطبائی سیره استادش، سیدعلی قاضی طباطبائی را در شبهای قدر چنین توصیف میکند: روش قاضی طباطبائی این بود که در ماه مبارک رمضان، ساعت چهار شب در منزل خود، رفقای خود را میپذیرفتند و مجلس اخلاق و موعظه ایشان تا ساعت شش از شب، گذشته، طول میکشیده در دهه اول و دوم چنین بود، ولی در دهه سوم، ایشان مجلس را تعطیل میکرد و تا آخر ماه رمضان هیچ کس ایشان را نمیدید. چه بسا به مشاهده مقدس مشرف میشدند و به دور از دید مردم، همچنان به مجاهدت و تزکیه نفس و خودسازی ادامه میدادند.

امام خمینی (ره) نیز به محض طلوع ماه رمضان دیدار رسمی و عمومی با مردم و برخی از کارهای خود را تعطیل میکردند و به تفکرات تنهایی و به دعا و نیایش و عبادت و خودسازی میپرداختند و جان تازه‌ای میگرفتند و پس از پایان ماه رمضان، با قدرت و توان و تأییدات مضاعف الهی و معنوی، در صحنه سیاست و کرسی قیادت حضور مییافتند.

این روش عالمان شیعی و فقیهان و عارفان سرآمد، ریشه در سیره پیامبر دارد؛ ایشان حتی پیش از بعثت، راهی کوه حرا میشدند و به دور از محیط جهل آلود مردم مکه عزت میگزیدند؛ چونان حضرت موسی که به کوه سینا به مناجات با خدا میرفت.

آری حضور فعال و مثبت و موفقیت‌آمیز، در صحنه‌های سیاسی و اجتماعی و جهاد و انقلاب، حضور عرفانی در محضر معبود را میطلبد تا بدینسان در میدان عمل، قدرت روحی بیابند و بر شیاطین بیرونی ظفر یابند و این وعده صادقانه خداست که:

«وَ الَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ

و آنان که در راه ما (با خلوص نیت) جهاد کنند، قطعاً به راه های خود، هدایتشان خواهیم کرد، و خداوند با نیکوکاران است».

تداوم شب قدر

گرچه قرآن یک بار در شب قدر نازل شده ولی خود شب قدر، هر سال تکرار میشود و ارزش معنوی آن نیز همچنان استمرار دارد؛ به دلیل برخی از روایات که بر تداوم شب قدر تصریح دارد؛ برای نمونه: مردی از امام صادق (ع) پرسید: مرا آگاه کن که آیا شب قدر تنها در گذشته بوده یا هر سال پدید میآید، فرمود: اگر لیلۃ القدر، برداشته شده بود قرآن هم برداشته میشد.

پس آنچه همه روایات مختلف وارده از ائمه اهل البیت (ع) در آن اتفاق نظر دارند این است که شب قدر تا روز قیامت جاری و باقی است و همه ساله تکرار میشود.

از آنچه گفتیم پاسخ سؤال دوم نیز روشن شد که میپرسند آیا پیش از اسلام نیز شب قدری بوده است یا مخصوص امت اسلام است؟

با این توضیح که با دقت در روایات یاد شده و آیات سوره قدر بر میآید که از روزی که نوع آدمی مستعد فرا گرفتن شریعت آسمانی گردید و به رشد و بلوغ فکری رسید و پیامبران در میان آن ها، برانگیخته شدند، لیلۃ القدری داشتند که اصول معارف و شرایع در آن شب مقدر میشده است.

دلیل دوم بر تداوم شب قدر، به کار رفتن فعل مضارع در مقام معرفی آن است، همانند: «فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ» در سوره دخان، و «تَنْزِيلُ الْمَلَائِكَةِ» در سوره قدر، و فعل مضارع هم برای استمرار است. صاحب «المیزان» در این باره میفرماید: اخبار اهل بیت اتفاق نظر دارند که شب قدر در هر سال تکرار میشود و تداوم آن، تا روز قیامت استمرار خواهد یافت.

اعمال شب نوزدهم ماه مبارک رمضان

در کتاب شریف مفاتیح الجنان درباره اعمال شب نوزدهم ماه مبارک رمضان آمده است: این شب با عظمت آغاز شب‌های قدر

است، و شب قدر آن شبی است که در طول سال، شبی به خوبی و فضیلت آن یافت نمی‌شود، و عمل در این شب از عمل در طول هزار ماه بهتر است، و تقدیر امور سال در این شب صورت می‌گیرد، و فرشتگان و روح که اعظم فرشتگان الهی است، در این شب به اذن پروردگار به زمین فرود می‌آیند، و به محضر امام زمان (عج) می‌رسند و آنچه را که برای هر فرد مقدر شده بر آن حضرت عرضه می‌دارند. اعمال شب‌های قدر بر دو نوع است: یکی از آن دو نوع اعمالی که در هر سه شب باید انجام داد، و دیگر اعمالی که مخصوص به هر یک از شبهای قدر است.

* اعمال مخصوص شب نوزدهم:

یکم: گفتن صد مرتبه:

أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ

دوم: گفتن صد مرتبه:

اللَّهُمَّ الْعَنْ قَتْلَةَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ

سوم: این دعا را بخواند:

اللَّهُمَّ اجْعَلْ فِيمَا تَقْضِي وَ تُقَدِّرُ مِنَ الْأَمْرِ الْمَحْتَمِومِ وَ فِيمَا تَفْرُقُ مِنَ الْأَمْرِ الْحَكِيمِ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ وَ فِي الْقَضَاءِ الِذِي لَا يُرَدُّ وَ لَا يُبَدَّلُ أَنْ تَكْتَبِي لِي مِنْ حُجَّاجِ بَيْتِكَ الْحَرَامِ الْمَبْرُورِ حَجَّهُمُ الْمَشْكُورِ سَعِيهِمُ الْمَعْفُورِ ذُنُوبَهُمُ الْمَكْفُورِ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَ اجْعَلْ فِيمَا تَقْضِي وَ تُقَدِّرُ أَنْ تُطِيلَ عُمُرِي وَ تُوسِّعَ عَلَيَّ فِي رِزْقِي وَ تَفْعَلَ لِي كَذَا وَ كَذَا

خدایا مقرر فرما در آنچه حکم می‌کنی، و تقدیر می‌نمایی از فرمان حتمی، و در آنچه جدا می‌کنی از کار حکیمانه در شب قدر، و در آن حکم حتمی که برگشت و تغییری ندارد، اینکه مرا از حاجیان خانه محترمت بنویسی، حاجیانی که حجشان قبول، سعیشان پذیرفته، گناهانشان آمرزیده، بدی‌هایشان نادیده گرفته شده است، و در آنچه حکم می‌کنی و تقدیر می‌نمایی، مقرر فرما که عمرم را طولانی نمایی، و در روزی ام‌بر من وسعت بخشی، و با من چنین و چنان کنی. به جای « کذا و کذا » حاجت خود را بیان کند.

* اعمالی که در هر سه شب توصیه شده، چند عمل است:

اول: غسل

علامه مجلسی فرموده بهتر است غسل این شب‌ها در هنگام غروب آفتاب انجام گیرد، که نماز شام را با غسل بخواند. **دوم:** دو رکعت نماز که در هر رکعت پس از سوره «حمد»، هفت مرتبه «توحید» خوانده، و پس از فراغت از نماز هفتاد مرتبه بگوید «أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ». در روایت نبوی است که از جای برنخیزد تا خدا او و پدر و مادرش را ببامرزد.

سوم: قرآن کریم را باز کند و در برابر خود گرفته و بگوید:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِكِتَابِكَ الْمُنَزَّلِ وَ مَا فِيهِ وَ فِيهِ اسْمُكَ الْأَكْبَرُ وَ أَسْمَاؤُكَ الْحُسْنَى وَ مَا يُخَافُ وَ يُرْجَى أَنْ تَجْعَلَنِي مِنْ عِتْقَائِكَ مِنَ النَّارِ

خدایا از تو درخواست می‌کنم به حق کتاب نازل شده‌ات، و آنچه در آن است، و در آن است نام بزرگت، و نام‌های نیکوترت و آنچه بیم‌انگیز است و امیدبخش، اینکه مرا از آزادشدگان از آتش دوزخ قرار دهی. سپس هر حاجت که دارد بخواند.

اللَّهُمَّ يَحَقِّ هَذَا الْقُرْآنَ وَ يَحَقِّ مَنْ أَرْسَلْتَهُ بِهِ وَ يَحَقِّ كُلَّ مُؤْمِنٍ مَدَحْتَهُ فِيهِ وَ يَحَقِّكَ عَلَيْهِمْ فَلَا أَحَدٌ أَعْرَفُ بِحَقِّكَ مِنْكَ

خدایا به حق این قرآن، و به حق کسیکه آن را بر او فرستادی، و به حق هر مؤمنی که او را در قرآن ستودی، و به حق خود بر آنان، پس احدی شناساتراز تو به حق تو نیست

پس هر حاجتی که داری از خدا بخواه.

پنجم: زیارت حضرت سیدالشهدا علیها السلام

در روایت آمده: هنگامی که شب قدر می‌شود، منادی از آسمان هفتم از پشت عرش ندا سر می‌دهد که خدا هر که را به زیارت مزار امام حسین علیه السلام آمده آمرزید.

ششم: این شب‌ها را احیا بدارد، روایت شده هر که شب قدر را احیا بدارد، گناهانش آمرزیده می‌شود، هر چند به شماره ستارگان آسمان و سنگینی کوه‌ها و پیمان‌ها دریاها باشد.

هفتم: صد رکعت نماز بجا آورد، که فضیلت بسیار دارد و بهتر آن است که در هر رکعت پس از سوره «حمد»، ۱۰ مرتبه «توحید» بخواند.

هشتم: این دعا را بخواند،

اللَّهُمَّ إِنِّي أُمْسَيْتُ لَكَ عَبْدًا دَاخِرًا لَا أُمَلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا وَلَا أَصْرِفُ عَنْهَا سُوءًا أَشْهَدُ بِذَلِكَ عَلَى نَفْسِي وَأَعْتَرِفُ لَكَ بِضَعْفِ قُوَّتِي وَ قِلَّةِ حِيلَتِي قَصَلَّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْجِزْ لِي مَا وَعَدْتَنِي وَ جَمِيعَ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ مِنَ الْمَغْفِرَةِ فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَ أْتِمِّمْ عَلَيَّ مَا آتَيْتَنِي قَائِي عَبْدَكَ الْمُسْكِينِ الْمُسْتَكِينِ الضَّعِيفِ الْقَوِيرِ الْمَهِينِ اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلْنِي تَاسِبًا لِذِكْرِكَ فِيمَا أَوْلَيْتَنِي وَ لَا [عَافِلًا] لِإِحْسَانِكَ فِيمَا أَعْطَيْتَنِي وَ لَا آيِسًا مِنْ إِجَابَتِكَ وَ إِنْ أَبْطَأَتْ عَنِّي فِي سَرَاءٍ [كُنْتُ] أَوْ صَرَاءً أَوْ شِدَّةً أَوْ رَحَاءً أَوْ عَافِيَةً أَوْ بَلَاءً أَوْ بُؤْسًا أَوْ نَعْمَاءً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ

خدایا شام کردم درحالیکه برای تو تنها بنده کوچک و خواری هستم، که برای خویش سود و زبانی را به دست ندارم، و نمی‌توانم از خود پیش آمد بدی را بازگردانم، به این امر بر خویش گواهی می‌دهم، و در پیشگاهت به ناتوانی و کمی چاره‌ام اعتراف می‌کنم، خدایا بر محمد و خاندان محمد درود فرست، و آنچه را به من و همه مردان و زنان مؤمن، از آمرزش در این شب وعده دادی وفا کن، و آنچه را به من عنایت فرموده‌ای کامل ساز، که من بنده بیچاره، درمانده، ناتوان، تهی‌دست خوار توأم. خدایا مرا فراموش کننده ذکر قرار نده، در آنچه سزاوارانم فرمودی، و نه فراموش کننده احسانت، در آنچه عطایم کردی، و نه ناامید از اجابت، گرچه مدت زمانی طولانی شود، چه در خوشی یا ناخوشی، یا سختی، یا آسانی، یا عافیت، یا بلا، یا تنگدستی، یا در نعمت همانا تو شنونده دعایی.

این دعا را کفعمی از امام زین العابدین علیهما السلام روایت کرده که در این شب‌ها، در حال قیام و قعود و رکوع و سجود می‌خواندند، و علامه مجلسی نیز گفته: بهترین اعمال در این شب‌ها، درخواست آمرزش و دعا است، برای حوائج دنیا و آخرت خود، و پدر و مادر و خویشان، و برادران و خواهران مؤمن، چه آنان که زنده‌اند، و چه آنان که از دنیا رفته‌اند، و خواندن اذکار، و صلوات بر محمد و آل محمد علیهما السلام به هر اندازه که بتواند و در بعضی از روایات وارد شده: دعای جوشن کبیر را در این سه شب بخواند.

شب‌های قدر امسال با شب‌های قدر سال‌های پیش متفاوت است و مردم مجبورند برای حفظ سلامتشان در خانه احیا کنند. بیماری کرونا سبب زندگی دینی را با تحولات و چالش‌هایی جدید مواجه کرده است. جامعه ایرانی امسال شب‌های قدر متفاوتی را تجربه خواهد کرد. مناسکی که در این شب‌ها همواره جمعی برگزار می‌شد، امسال عمدتاً به حالت فردی تقلیل می‌یابند. مطمئناً این تقلیل بر محتوای شب‌های قدر در منظر دینداران تأثیر نمی‌گذارد.

همچنین در این شب‌ها، شبکه‌های مختلف سیما مراسم لیالی قدر را از اماکن مختلف مذهبی کشور همچون «حرم مطهر امام رضا (علیه السلام)»، «حرم مطهر حضرت معصومه (سلام الله علیها)»، «حرم مطهر حضرت عبدالعظیم حسنی (علیه السلام)»، «حرم مطهر امام خمینی (رحمت الله علیه)»، «حسینیه همدانی‌ها» و «بیمارستان بقیه الله (عجل الله تعالی فرجه الشریف)» را پوشش خواهند داد.